

Türk Çiniciliği

Hükûmetin himayesi ve Mimarların alâkası gerçekleşmezse çiniciliğimiz, maâlesef mahvolmağa mahkûmdur

Camilerimizin, saraylarımızın, türbe ve çeşmelerimizin en kıymetli tezyinatı olan çiniciliğin bugünkü vaziyeti nasıldır? Avrupanın sanat meraklılarını, binbir hile yoluna ve hırsızlığa götürecektik kadar üstün sanat değeri taşıyan çiniciliğimiz son yıllarda niçin unutulmuştur? Yeni yapılan binalarda, çini ile tezyin edilmiş tek yer göremiyorsak, bu, çiniciliğin unutulduğunu ispat etmez mi?

Çini sanatının nasıl elim bir istikbale doğru yürüdüğünü anlamak için, eski devirlerdeki şa'saasıyla şimdiki durumunu mukayese etmek lâzımdır.

Maziye deşersek, bizde en eski çini tezyinatının, Fâtih Sultan Mehmet zamanında yapılan, Mahmut Paşa camii nin bitişiğindeki, Mahmut Paşa türbesinin dış kısmına işlendiğini görürüz. Türbeyi çevreleyen taşların içine sokulmuş olan bu çiniler, gerek nefaset, gerekse kullanılan malzemenin kalitesi bakımından, büyük bir değer taşır.

Gene Fatih zamanında inşa edilen «Çinili köşk» teki eserler de, en eski çinilerimiz meyanındadır. Bu ufak çapta sarayın, çini sanatımızdaki yeri, isminden de anlaşılacağı gibi, mühimdir.

Böylece çininin bizde, takriben beş asırlık mazisi var demektir. On beşinci asırdan başlayarak, hemen hemen on sekizinci asır sonlarına kadar da, ufak tefek duraklamalar müstesna, her yerde kendini göstermiş ehemmiyetini kaybetmemiştir. Bilhassa Kanunî Sultan Süleyman zamanına tesadüf eden, on altıncı asır çini sanatının en muhteşem devridir. Hemen her yapılan inşaatta; çininin mühim bir mevkii işgal ettiğini görürüz. Ayrıca kahve fincanı; tabak ve emsali gibi eşyalar da çininin yardımı ile zarafetin, güzelliğin timsali haline gelmişlerdir.

Çini sahasında o derece üstün bir sanat kudreti gösterilmiştir ki Avrupalılar, çinilerimiz karşısında hayranlıklarını saklayamamışlar, bunları elde etmenin, memleketlerine götürmenin yollarını aramağa koyulmuşlardır. Aramaları da boşa gitmemiştir.

Zira bugün, Avrupa müze-

lerinin bir çoğunda en güzel çinilerimizden bol miktarda bulmak mümkündür. Bunlar ya yerlerinden sökülerek çahnmış, veya taklitleri konularak asılları götürülmüştür.

Çiniciliğin, on sekizinci asır sonlarına kadar ehemmiyetini kaybetmediğini söylemişim. Fakat ne yazık ki, her sahada olduğu gibi, burada da zamanla duraklama başlamış, çininin yerini başka sanat kolları almıştır. Son olarak Abdülhamit Yıldızda, çiniciliği kurtarmak için, bir çini fabrikasını açmış ise de, bu fabrikanın ömrü uzun sürmemiş, kapanmıştır.

Şimdi ise, evvelce, ihtiyaç sayılan bu sanatın, lüks addedildiğini duymak, görmek bahtsızlığı ile karşı karşıyayız. Bu niçin böyle olmuştur? Çini, eski mevkii tekrar kazanamaz mı? Nefis çinilerle tezyin edilmiş bir apartmanın holü veya resmî bir binanın antresi, insana iç rahatlığı vermez mi? Peki niçin çiniyi ihya etmiyoruz? Mimariye sokmuyoruz?

Bütün bu soruların cevabını araştırırsak, altından hep aynı şey çıkar: Kendi öz tezyinatımıza bigâne kalmak. Tezhipte, ciltte, minyatürde, hakkâklıkta, hep-sinde olduğu gibi...

Yapılan yeni binaların çok az yeri çini ile tezyin edilmiştir. Niçin? Çini tezyinatı, çok para istiveceğinden mi? Kat'iyen. Zira on milyon lirahık bir inşaatta, çiniye ayrılacak dört, beş bin lira, o binavi, gerek sanat değeri, gerek güzellik bakımından kat kat üstün duruma ulaştırır.

Bu sanatın, en güzel ve nadide nûmuneleri verebilmesi de, bu yüzden, devletin onu tutması ve teşvik etmesiyle olmuştur. Halihazır çok az mimar, yaptığı projede çiniye yer ayırmak lüzumunu hissediyor. Bir mimarın, çininin inşaattaki ehemmiyetini bilemeyeceğine ihtimal vermiyorum. Buna rağmen, gösterilen lâkaydıyı de, üzüntü ile karşılaşmakta hakkımız vardır zannındayım.

Diyecekler ki, memleketimizde Kütahya hariç, çini fabrikası yoktur. O da ihtiyacı karşılayamaz.

Bu görüş vanlıştır ve ha-

kikat aksi merkezdedir. Çini ehemmiyetini kazanmağa başlar başlamaz, yeni yeni fabrikaların açılacağı pek tabiidir.

Sonra hatırımda kaldığına göre, Belediye nizamnamesi, her resmî inşaatta, bir hol veya odanın Türk tezyinatı ile süslenmesini âmirir. Bu madde halen mevkii mer'iyette ise, niçin tatbik edilmiyor diye sormak yerinde bir hareket olur.

Memleketimizde bu gün, çiniyi sanat olarak yaşatmağa çalışan yegâne yer, Güzel Sanatlar Akademisi çinicilik kısmı idi. Fakat buradan mezun olan talebe, sanatını tatbik edecek sâha bulamaz, başka yollarda geçimini ararsa, bu mezuniyet ve şubeden ne fayda umulabilir? Yaptığı bir çay takımını satın alacak kimse bulamazsa sanatkarın, sanatını kenara atıp, geçimini temine çalışmasını kötü karşılamamak zorundayız.

Bugün yegâne ümit, devletin himaye elini uzatmasıdır. Ve en kıymetli sanatlarımızdan çiniyi yaşatmak için, devletin süratle harekete geçmesini, resmî inşaatta Türk tezyinatına yer vermesini burada temenni etmeyi vazife sayarım.

Akademideki çinicilik kısmının da islah edilmesi, mübrem ihtiyaçlar meyanında evvelâ bir fırın yapılması elzemdir. Böylece, talebe çalışmaları kâğıt üzerinde kalmaz, yavaş yavaş sipariş alınmağa başlanır ve sanatın ne olduğu, tanıtılır.

Kütahya çini fabrikasına gelince, burası sadece piyasa işi yapmak gayesiyle kurulmuştur. Sanat, sanat için prensipi ile çalışan kısmı yoktur. Avrupa ise çini fabrikaları iki kısımır: Piyasayı ve sanattan ayrılanları hedef tutan kısımlar. Birinin zararını, diğeri telâfi eder, birinin sürümüne mukabil diğerrinin sanat değeri vardır. Fabrika, zarara girmeden, muvazeneli şekilde çalışır. Kütahyadaki fabrikanın da böyle bir çalışma kısmı açması, şayanı temennidir.

Bu mevzuda son söz olarak şunu da söyleyeyim ki, eğer hükûmetin himayesi ve mimarların alâkası gerçekleşmezse, çiniciliğimiz, maalesef mahvolmağa mahkûmdur.